

«КОБЗАР» НА ПОЛЬСЬКІЙ ЗЕМЛІ*

Перші переклади польською мовою поезій Тараса Шевченка з'явилися в другій половині XIX ст. Авторами їх були не тільки відомі польські поети Л. Совінський, В. Сирокомля і С. Грудзінський, а й такі видатні прозаїки, як Е. Ожешко і С. Жеромський. А сьогодні багато поезій із «Кобзаря» опубліковано в перекладах В. Слободні-ка, М. Пехаля, Ст. Струмф-Войткевича, М. Яструна, Б. Жираніка, К.А. Яворського.

Однак чимало перекладів на польську мову залишаються досі невідомими громадськості. Розглянемо їх детальніше.

Василь Лукич (псевдонім літературознавця Володимира Левицького), інформуючи в 1892 році на сторінках львівського журналу «Зоря» про польські переклади поезій Т. Шевченка, писав: «...мені недавно попався в руки невеличкий зшиток поезій Францішка Станкевича, де я подибав ось які переклади 6 поезій нашого поета, злажені в Могильниці ще в 1868 р.: «Заповіт» («Gdy ja umrę, pochowajcie»), «Заспів» («Dumy moje, oj licha mi z wami»), «Нащо мені чорні брови» («Na cóż mi ta brew czerniawa»), «Ой, люлі, люлі» («Oj luli, luli mojej dziecinie»), «Тополя» («Po dąbrowie wia-ter wieje, szaleje przez pole»)). Однак ці переклади, на думку В. Лукича, «не належать до добрих і надто вже вони свободні, не віддають гаразд думок оригіналу, а навіть грішать проти польської мови».

Все ж переклади Станкевича — свідчення популярності «Кобзаря» серед широких верств польського суспільства.

Цінним причинком до висвітлення популярності Тараса Шевченка в польській літературі є два маловідомі переклади віршів «Садок вишневий коло хати» і «Нащо мені чорні брови», здійснені П. Свенціцьким і Ст. Грудзінським у кінці 60-х і на початку 70-х рр. XIX ст. та творчо використані ними в їх оригінальних творах.

Павлин Свенціцький (1841–1876) відомий як автор оповідань, повістей та драматичних творів на українські теми (писав польською і українською мовами) і як популяризатор класиків української літератури. Його перу належать переклади з «Кобзаря» («Кавказ», «Ой три шляхи широкії», «Минають дні, минають ночі» та ін.), а також нарис «Спогади скитальця» («Strzecha», 1868), в якому, між іншим, згадує вечір в Україні: «...пройнятий щастям, я знайшовся в колі тих, які були мені дорогими. У моїй душі назавжди я записав спогад українського вечора, одного з тих, що його так чудово описав геніальний Шевченко». Далі наведено вірш «Садок вишневий коло хати» в оригіналі, а в примітках подано переклад.

Творчо використав поетичне слово Т. Шевченка й Ст. Грудзінський в оповіданні «Закляте озеро». Сирота Галя, розповідаючи про своє тяжке життя, співає пісню на слова Т. Шевченка «Нащо мені чорні брови». У примітках автор подає польський переклад:

Na co mnie te czarne brewki,
Na co młode lata...
I dziewicze wszystkie śpiewki
I kosa bogata...

* Подаємо за: Пачовський Т. «Кобзар» на польській землі // Жовтень. — 1964. — № 2. — С. 115–120.

Lata moje zginą marne
 I krasa się zetrze...
 Oczy płaczą — brewki czarne
 Płowieją na wietrze...
 Serce więdnie, jak zboża
 Ptaszyna w niewoli...
 Na co mi ta krasa cała,
 Kiedy nie ma doli.

Незначні відхилення від оригіналу загалом не знижують вартості перекладу, який не поступається працям В. Сирокомлі і Л. Совінського. Багатомовним фактом є й нещодавно опубліковані переклади Ст. Жеромського та Е. Ожешко.

Стефан Жеромський уже за юнацьких років зацікавився поезіями Тараса Шевченка. Ще учнем гімназії він писав у своєму «Щоденнику» (жовтень 1882 р.): «Я хотів би перекласти думку Шевченка, українського поета, деякі з них чудові». І через місяць: «Ввечері перекладав я думку Т. Шевченка і переклав непогано (на мій погляд)». Далі подано цей переклад:

Dumki moje, dumki moje,
 Smutny los mój z wami...
 Czemu mkniecie po papierze
 Równymi rzędami?
 Czemu wicher was nie rozwał
 Po stepie w pierzynę?
 Czemu boleść nie zabrała
 Jak własną dziecinę?
 Jedne może oczy, jedne
 Znajdą oczy czarne,
 Co opłaczą dumki biedne —
 Jać więcej nie pragnę.
 Z czarnych ocząt łez mi dwoje —
 Jam pan nad panami...
 Dumki moje, dumki moje —
 Smutny los mi z wami...

Як бачимо, Ст. Жеромський вірно передає настрої і повністю зберігає форму оригіналу. Однак знаходимо тут і невинуваті зміни, наприклад, зворот «сумними рядами» переданий нерівноцінним «równymi rzędami». В цілому ж переклад можна назвати майстерним.

Поезія Тараса Шевченка знайшла відгук і в творчості Елізи Ожешко. В 1887 р. вона побачила в постановці українського театру в Гродно п'єсу М. Кропивницького «Невольник» і прорецензувала її. Характеризуючи відношення драми «Невольник» до поеми Т. Шевченка «Сліпий», Ожешко подала в польському перекладі дослівно, «зі збереженням рим і ритму», уривок, перенесений М. Кропивницьким із твору Т. Шевченка у драму. Письменниця прагнула якнайточніше передати не тільки зміст, а й

віршову побудову оригіналу, характерну для дум. Це єдина спроба перекладу поеми Т. Шевченка «Сліпий» у польській літературі.

Талановитим перекладачем виявилася Марія Грушецька, яка чомусь не згадується в працях ні українських, ні польських шевченкознавців. Два її переклади — «Думи мої, думи мої, ви мої єдині» («Dumy moje, dumy moje rosiechy jedyne») і «Було роблю що, чи гуляю» («Czy to w pracy, przy hulance») — опубліковані у львівському журналі «Echo muzyczne, teatralne i artystyczne» (1888, № 243), а в літературному додатку до газети «Kurjer Lwowski» за 1892 р. (№№ 8, 12) — «Минають дні, минають ночі» («Mijają dnie, mijają noce») і «Заросли шляхи тернами» («Puściły się w Ukrainie ciernie na tej drodze»).

Про високий художній рівень її перекладів свідчить хоча б початок вірша «Минають дні, минають ночі»:

Mijają dnie, mijają noce,
Przemija lato; słyszę szum,
Pożółkłe liście... gasną oczy,
Usypia serce pełne dum.
.....
Dolo, gdzie ty? Dolo, gdzie ty?
Coś mię ominęła!
Żałowałaś dobrej, boże,
Daj, by zła spłynęła!..

Поряд із польськими діячами культури творчість Тараса Шевченка серед поляків популяризували й українські письменники. Так, І. Франко у статті про життєвий і творчий шлях Кобзаря, надрукованій у газеті «Kurjer Lwowski», цитує у своєму перекладі вірші «І небо невміте, і заспані хвилі» та «І знов мені не привезла». Ось перший із них:

I niebo nieumyte i fale zaspane,
I ponad brzegiem, róki oko sięga,
Szuwar bez wiatru gnie się jak pijany.
O boże miły, pókiż twa potęga
Trzymać mię będzie nad twem nędznem
morzem.
W ten niezamkniętem, obrzydłem więzieniu,
Bym chodząc konał, nudził światem bożym
I klął twojemu stworzeniu?
Milczy i gnie się ku ziemi, jak żywa
Zżółkła po stepie bezbrzeżnym pokrzywa.
Jak z jej szelestu prawdy się doczytać?
A więcej nie mam u kogo się pytać.

Як бачимо, збережені не тільки думки поета, а й художні засоби. Найточнішим є початок. Іноді Франко дещо переосмислює, наприклад, персоніфікацію «не хоче правдоньки сказати» передає «jak z jej szelestu prawdy się doczytać», створює свої епітети тощо. У перекладача помітна тенденція не відступати від норм польської ритміки,

чим пояснюється й заміна чоловічих рим жіночими, типовими для польського віршування. Сидір Твердохліб, який у 1913 році переклав польською мовою той самий вірш, не дорівняв Франкові. Приємне враження справляє і фрагмент поезії «І знов мені не привезла» у Франковому перекладі, який точно відповідає оригіналові.

У 1925–1927 роках учитель гімназії Роман Гамчикевич опублікував на сторінках газети «Nowy Głos Przemyski» в польському перекладі «Кавказ», «Заповіт», «Молитва» («Царям, всесвітнім лихварям») і «Петрусь».

Іван Франко свого часу писав, що перекладати поезії повинні «не холодні ковалі», а справжні поети, «золотарі з дуже делікатним інструментом і дуже ніжною рукою». Р. Гамчикевич намагався поширювати серед польських читачів поезії Т. Шевченка, Ю. Федьковича та І. Франка. Однак «золотарем» він не був: його переклади, хоч і точно передають зміст оригіналу, не відзначаються художніми якостями. Ось чому вони не набули популярності.

До останнього часу залишилися маловідомими й польські переклади, опубліковані в українському варшавському журналі «Наша культура» за 1959 (№ 2) і 1961 рр. (№ 2–4). Вони належать перу В. Слободніка, М. Яструна, А. Цесаржа, Б. Житоніка і К.А. Яворського.

До редакційної Володимиром Слободніком збірки вибраних творів Т. Шевченка (1955) увійшло одинадцять його перекладів. У передмові до згаданої збірки він писав: «Якщо нелегкою справою є переклади великих поетів, то переклади поезії Т. Шевченка являє стократ більші труднощі, бо її український народний характер майже неможливо передати». Однак Слободнік, керуючись принципами польських письменників т.зв. української школи та використовуючи стилістичну манеру польських перекладів Т. Шевченка, зокрема одного з найбільш досвідчених — Чеслава Ястшембца-Козловського, впорався зі своїм завданням. Це підтверджують і його переклади з 1959 та 1961 рр., як, наприклад, дві перші строфи вірша «Думи мої, думи мої»:

Dumki moje, dumki moje,
Wy moje jedyne,
Wy mnie choć nie porzucajcie
W czarną, złą godzinę.
Gołąbki me siwoskrzydłe,
Lećcie, przybywajcie
Spoza Dniepru szerokiego,
Na stepie hulajcie.

Переклади Мечислава Яструна («Пророк» і «Мені однаково») блискучі. Ось уривок вірша «Пророк»:

Jako nasz Dniepr falą szeroką,
Tak słowa jego rwąc gwałtownie
W serce wdzierały się głęboko,
Paliły niewidzialnym ogniem
Zmarznięte dusze. Pokochali
Tego proroka onej chwili
I łzy — wiedz — idąc za nim lali.

Добре зарекомендували себе перекладачі шевченкових поезій Анджей Цесарж і Богдан Жиранік; останній працює в цій галузі ще з початку 20-х років.

Приємно відзначити, що відомий колись популяризатор української поезії Казімеж Анджей Яворський, перекладач «Заповіту», взявся до цієї благородної праці, сприяючи єднанню двох слов'янських народів і їх культур.

Навіть стислий огляд маловідомих і невідомих перекладів підтверджує величезну популярність Тараса Шевченка серед широких мас польського народу, пошану і любов до співця слов'янського братерства.